

Metateorijski vidik znanosti o društvu

Nikola Skledar

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

E-mail: skledar@idi.hr

SAŽETAK Autor polazi od pretpostavke prema kojoj suvremena znanost, osobito društveno-humanistička, treba posebnom samorefleksijom i samoanalizom ispitivati svoju postojeću teorijsko-metodologijsku strukturu, paradigme i načela, da bi tako omogućila i svoj daljnji razvoj. To je temeljna zadaća i smisao znanstvene (pa i sociologijske) metateorije (Ritzer, 1997.).

Svaka prava društvena teorija kao *theoria* (umsko motrenje biti pojavnoga) sadrži, naime, i jedan nadiskustveni, filozofijski ostatak, budući da se ne može do kraja empirijski provjeriti. To su opće pretpostavke i shvaćanja o naravi i biti društva, čovjeka i povijesti od kojih polaze sve relevantne teorije društva - aksiomske, konceptualne, empirijske i paradigmatičke (Afrić, 1989.) te ostale teorije (Čaldarović, 1990.).

Ta teorijska povezanost znanosti o društvu sa socijalnom filozofijom, filozofijom povijesti i filozofijskom antropologijom ima i svoje metodologijske reperkusije. One se, prije svega, očituju u potrebi vlastite uporabe i transcendentne metode, kao i ostalih općih metoda mišljenja, u sociologiji i o sociologiji, ako želi biti opća i globalna znanost o društvu, s trajnom humanističkom aktualnošću i dignitetom, a ne samo ograničena, fragmentarna, empiristička, teorijski neosmišljena i efemerna sociografija.

Ključne riječi: znanosti o društvu, sociologija, teorijsko-metodologijska struktura, pretpostavke razvitka

Primljeno: 21. siječnja 1999.

1. Nužnost sociologijske metateorije

Znanost kao racionalan, logički i empirijski oblik ljudskoga duha, kao metodička i sustavna spoznaja određenoga područja zbilje, treba posebnom samorefleksijom i samoanalizom propitivati svoju postignutu teorijsko-metodologijsku strukturu, paradigme i načela, kako bi omogućila i usmjeravala svoj daljnji razvoj, svoje kretanje u još nepoznate i neistražene predjele zbilje. Prije svega treba razviti kriterije za razlikovanje i apstrahiranje pojava plauzibilnih za njezin pristup i proučavanje, odnosno nužno je razlikovati znanstveno od izvanznanstvenoga znanja i shvaćanja. To je u osnovi zadaća i smisao svake znanstvene metaanalize i metateorije.

Značajan prinos i poticaj takovim metateorijskim i metasociologijskim kritičkim nastojanjima nužnima za stalno teorijsko-metodologijsko izoštravanje i razvitak opće znanosti o društvu, kao i svih suvremenih njezinih sve brojnijih posebnih i specijalnih disciplina, pružio je suvremeni američki socijalni teoretik (i metateoretik) Georg Ritzer (1997.) u svojoj iznimnoj knjizi *Suvremena sociologijska teorija*, o čemu će još biti govora.

Svaka prava znanstvena teorija, osobito društvena, kao *theoria*, tj. kao umsko motrenje, *gledanje u dubu*, kao zrenje biti pojavnosti radi spoznaje same (jednako kao i transcendentalno promatranje ili metoda), te kao koherentan sklop logički uopćenoga iskustva, tj. činjenica i zakonitosti, odnosno teorijski i empirijski (ali ne posve, do kraja) verificiran sklop općih postavki i hipoteza o određenoj regiji bića, po definiciji sadrži i jedan nadiskustveni, transempirijski, upravo filozofijski ostatak i dimenziju.

Baveći se ljudskim društvom kao cjelinom (koja sadrži i pojedince i skupine kao totalitete) (M. Mauss, 1982.) i njegovim razvojem, tj. društvenom strukturom i dinamikom, znanost o društvu i njezina teorija nužno polazi od nekih onto-antropologijskih, gnoseologijskih, socijalnofilozofijskih i filozofijskopovijesnih pretpostavki: o naravi čovjekova bića, o biti ljudske društvenosti i kulture, o odnosu pojedinca i društva, prirode i povijesti, zatim od shvaćanja smisla i svrhe povijesti i njezina razvoja, te od mogućnosti spoznaje svega toga.

Rasvjetljavanje i osvješćivanje tih općih pretpostavki i shvaćanja čovjeka, vrijednosti, društva i povijesti, od kojih polaze sve teorije društva (aksiomatske i konceptualne, empirijske i paradigmatske, i druge) jest najbolji način razmatranja upućenosti i sveza znanosti o društvu sa socijalnom filozofijom, ontologijom društvenoga bitka i onto-antropologijom i aksiologijom, budući da su te pretpostavke i hipoteze empirijski do kraja nepotvrdive, tj. transcendentalne, filozofijske naravi (Kuvačić, 1988.). Ovu značajku, posebice društvenih i humanističkih znanosti, njihovu zavisnost i povezanost s filozofijom, pregnatno je izrekao poznati francuski sociolog i filozof Lucien Goldmann u predgovoru svojoj knjizi *Humanističke znanosti i filozofija*. Budući da filozofija, kaže on, izriče najdublje čovjekove spoznaje i istine o ljudskoj naravi i odnosima, društvu i svijetu, te se

spoznanje trebaju nalaziti u temelju društveno-humanističkih znanosti. Te znanosti, naglašava Goldmann, trebaju biti filozofijske da bi bile i znanstvene, tj. istinite.

Veliki se teorijski sustavi i njihove pretpostavke u znanosti o društvu ne mogu bez ostatka provjeravati. No, to ne znači da su ti teorijski *ostaci* znanstveno neuporabljivi i besmisleni, već naprotiv mogu biti plodne hipoteze i naslućivanja koja motiviraju i usmjeruju daljnja istraživanja, te tako služe kao izvorišta heurističkih ideja i s njima bitno povezanih metoda znanosti o društvu, koje ona, doduše, svojim sredstvima ne može verificirati i dokazati, budući da potpadaju pod druge kriterije ocjenjivanja - aksiologijske, filozofijske, društvene i psihološke.

U tome se i krije objašnjenje zašto su neke znanstvene teorije, i unatoč manjoj empirijskoj verifikaciji, heuristički plodnije i korisnije od nekih drugih s većom iskustvenom potvrdom, upozorava ispravno Karl Popper.

Naime, znanstvene zajednice nekad preferiraju smjelije teorije, s više stvaralačkoga nagađanja, s više općenitih logičkih negoli provjerenih empirijskih sudova, dakle, teorije koje iskoračuju s područja već utvrđenoga, budući da je i njihovo opovrgavanje veći istraživački dobitak i korak dalje od postupka u kojemu neku (operacionaliziranu) teoriju potvrđuju i iscrpljuju sve pripadne činjenice, kako to zahtijeva stari pozitivistički (empiristički) istraživački program (Polšek, 1990.).

Upravo u tome se i sastoji teorijski smisao i znanstvenoistraživačka vrijednost transcendentalne metode, transeuntne kritike i interteorijskoga dijaloga za znanost o društvu, jer neprestano propituju, a time i izoštruju njezine polazne teorijske pretpostavke i hipoteze. Taj teorijski koncept i hipotetički okvir ne smije ostati fiksiran i nedodirljiv, jer bi se tada radilo o shematskom, neživotnom konstruktumu, a ne o živom, aktivnom, znanstvenom procesu. Otuda i važnost i nezamjenljivost toga fundamentalnoga metateorijskog vidika u općoj, sustavnoj i metodičkoj znanosti o društvu, pa dakako i u svim posebnim sociologijama i specijalnim sociološkim disciplinama. Bez njega one su puki, neosmišljen empirizam i prazan, efemeran fenomenalizam (ne fenomenologija!) (Acham, 1983.).

To nastojanje, kao permanentna teorijsko-metodologijska zadaća, proizlazi iz biti i naravi društvene znanosti u kojoj ne može biti krajnjih i konačnih rezultata i pristupa koji bi bili konačno oblikovani, u smislu teorijsko-hipotetičkih polazišta i u metodologijskom pogledu (Supek, 1983.).

Znanosti o društvu ostaje, dakle, svagda progresivan hod u otvoreno obzorje (povijesne) istine. Cjelokupna se znanost, njezina djelatnost i napredak i odvija u neprestanoj i u osnovi neraskidivoj uzajamnosti, u dijalektičkoj igri njezinih konstitutivnih vidika - teorijskoga, štoviše transcendentalnoga, i empirijskoga.

Veliki prirodoslovac, utemeljitelj teorije evolucije, Charles Darwin, rekao je da je dobar opažatelj prije svega dobar teoretičar, a glasoviti lingvist F. de Saussure kaže da stajalište (teorijsko) stvara, konstruira predmet istraživanja.

S druge strane, jasno je da se socijalne teorije ne kreiraju *ex nihilo*, već da imaju svoj zbiljski predložak i osnivaju se na aktivnom, stvaralačkom odnosu s iskustvenom društvenom zbiljom i činjenicama, tj. s njihovim svezama koje su (bar relativno) stalne, nisu slučajne, nego opće. Upravo je tu, u stvaranju teorije znanosti o društvu, toj teoriji s filozofijom i ostalim oblicima duha zajednička određena kreativna, poietička (*poiesis*) dimenzija. U komponiranju njezina teorijskoga i kategorijalnoga okvira koji se osniva na logičkom, ali i inventivnom uopćavanju iskustvenih činjenica i zakonitosti, ili bar pravilnosti, ljudski um transcendirira strogo diskurzivno-racionalno područje i ulazi u poietičku sferu koja uključuje i crte invencije i maštovitosti.

Rečeno o biti sociologijske teorije, o njezinoj uskoj i nužnoj povezanosti sa filozofijom, s kojom kao sa svojim rodnim mjestom ima velik dio zajedničke povijesti, nastojat ćemo ilustrirati najeklatantnijim primjerima koje elaborira, dijelom posve transparentno, a dijelom više implicitno, već spomenuti američki sociolog i društveni teoretik G. Ritzer u *Dodatku* svojoj sustavnoj i preglednoj knjizi *Suvremena sociologijska teorija*. Riječ je o suvremenoj fenomenologijskoj, egzistencijalističkoj i feminističkoj sociologiji koje se izvorno oslanjaju i nastavljaju na fenomenologijsku i egzistencijalističku filozofiju, filozofijsku i socio-kulturnu antropologiju, te o problemu metateorije, odnosno metasociologije (Ritzer, 1997.), što je i osnovni predmet ovoga razmatranja i osnova našega pristupa.

Makar samo usput, ovdje valja napomenuti i utemeljenost suvremene sociologijske teorije u klasičnoj teoriji (prije svega Emile Durkheim, Max Weber, a dijelom i Karl Marx), a koja je još uvijek živa, aktualna i nezaobilazna, i bez koje nije moguće razumjeti ni suvremenu sociologijsku teoriju društva (konfliktne i ostale teorije) i njezin pristup suvremenim društvenim pojavama, odnosima i procesima.

Ishodište fenomenologijske sociologije je u filozofijskoj fenomenologiji Edmunda Husserla, u njegovoj ideji transcendentalnoga subjekta i u shvaćanju o strukturi i značajkama ljudske svijesti i njezine intencionalnosti kao aktivnim principima ljudskoga svijeta. Upravo na tom Husserlovu konceptu intencionalne svijesti koja daje značenje objektu i kao takva ga konstruira, počiva osnovno stajalište fenomenologijske sociologije da uređenje svijeta, objektivne pojave i zbivanje u društvu (socijalna konstrukcija zbilje - P. Berger i Th. Luckmann) leže na univerzalnoj aktivnoj subjektivnoj osnovi. Na tome se temelji subjektivna teorija djelovanja Alfreda Schutza, rodonočelnika fenomenologijske sociologije, u njegovu djelu *Fenomenologija socijalnoga svijeta*. Iz toga proizlazi i logična metodologijska reperkusija u fenomenologijskoj sociologiji, a to je uporaba fenomenologijske redukcije kao njezine glavne metode, što znači - razgrtanjem svega ljudski i društveno akcidentalnoga doprijeti do društvenoga bitka.

I egzistencijalistička sociologija, koja se također javlja kao jedna od suvremenih *kreativnih sociologija*, kao svoje vrelo i polazište ima egzistencijalističku filozofiju (J. P. Sartre, A. Camus), čija je osnovna teza da egzistencija prethodi esenciji, tj. da se samim odvijanjem života tvori njegova bit, a ne obrnuto (eklatantni su nji-

hovi literarni primjeri za to Sartreova *Mučnina* i Camusov *Stranac*, te filozofijski Sartreov *Bitak i ništa*, odnosno Camusov *Mit o Sizifu*). Stoga se egzistencijalistička sociologija zanima za složenost pojedinačnoga života u društvu i za načine kako se pojedinci sa svojim osobitostima nose s tom složenošću. Na je taj način, smatraju predstavnici egzistencijalističke sociologije, ona više uronjena u ljudsku zbilju od drugih sociologijskih usmjerenja.

Feministička je sociologija, pak, u suvremenu znanost o društvu uvela specifičnost ženskoga pitanja, ženskoga iskustva i prinosa u društvu i oblikovanju društvenoga života. Osim svojih povijesno-društvenih korijena u podređenom društvenom položaju žene, te pokretima za građanska prava, ženskim, manjinskim, proturatnim i studentskim pokretima, ona ima i svoje teorijske, filozofijske i kulturnoantropologijske izvore u pitanjima (i odgovorima na njih) o biti i naravi ženskoga bića, posebnosti žene kao čovjeka, o dvojakosti i jedinstvu ljudskoga roda, o odnosu spolova i dominaciji, o odnosu prirode i kulture.

Tako, primjerice, nasuprot tradicionalnom, patrijarhalnom shvaćanju žene, koje se zrcali i u etimologiji riječi *žena* (*gna*, sanskrt; *gyne*, grč. - družica mužu; *fide minor*, lat. - manja u vjeri), suvremena antropologija naglašava da su pojmovi *muško* i *žensko* analogni pojmovi, a radi se o analogiji proporcije. Jedno i drugo, svatko na svoj način, jesu potpun *čovjek* (*anthropos*, grč. - biće rasta i razvitka, transcendiranje pukoga empirijskog fakticiteta; *men*, germ. - misaono, duhovno biće; *čelovek*, praslav. - rodno, slobodno, ali prolazno biće zajednice).

Nadalje, u osvrtu na poimanje odnosa i utjecaja prirode i kulture u podjeli rada na muški i ženski, i u svezi s tim na društvenu ulogu i položaj žene i muškarca, valja reći da nijedno krajnje i isključivo shvaćanje nije prihvatljivo. Priroda i kultura nisu strogo odijeljene i razgraničene, nego se prožimaju, samo nekada prevladava jedna, nekada druga. Prema tome, nijedan od ta dva čimbenika ne treba ni zanemariti, a ni preglasiti. Ne može se npr. zanijekati utjecaj prirodnih, urođenih tjelesnih razlika u podjeli rada po spolu i svesti ga isključivo na društveni i kulturalni čimbenik, kao što se, s druge strane, ne može odbaciti djelovanje toga čimbenika u povijesnom oblikovanju društvenoga položaja i uloga po spolu.

Ženi je dakle, kao čovjeku, dana njezina generička posebnost. Dvojakost je, naime, onto-antropološka određenost čovjeka kao rodnoga bića. Stoga je teorijsko-metodologijski (a i praktički) nemoguće govoriti o oslobođenju žene a previdati i zanemarivati slobodu (ili povijesni proces oslobađanja) čovjeka kao čovjeka. Valja prvo ontologijski raspraviti mogućnost i okvire ljudske slobode uopće, tj. čovjekove slobode unutar i u sukobu njegovih onto-antropoloških datosti (determinanti *odozgo* i *odozdo*), a zatim to situirati u određeni povijesno-društveni kontekst i unutar toga naznačiti i zauzeti se za konkretne uvjete i mogućnosti oslobađanja žene (i muškarca od uvriježenih stereotipa).

U slučaju sociologijske metateorije, radi se o potrebi zasnivanja i oblikovanja jedne *teorije teorija* ili meta-analize koja bi objasnila ulogu znanstvene teorije

uopće i različite postojeće sociologijske teorije i orijentacije i njihovo utemeljenje. Sve se to može podvesti pod zajednički imenitelj - metasociologija, koja uvijek nanovo propituje temeljnu strukturu, osnovna načela i paradigme sociologijske teorije, a time i sociologije kao znanosti uopće te njezinih posebnih disciplina.

Kao eklatantne primjere iz suvremene znanosti o društvu navest ćemo još meta-teorijske prinose sociologijskoj teoriji Alvina W. Gouldnera i Rudija Supeka.

A. W. Gouldner je naglasio da društvene teorije, osim socijalnofilozofijskih, ontološko-antropoloških i povijesno-društvenih, zatim spoznajnih, te epistemoloških determinanti, podliježu još i nekim svojim odrednicama. To su prije svega one subjektivne naravi, dakle one što proizlaze iz osobnosti znanstvenika kao subjekta unutar određenoga povijesno-društvenog i kulturnoga sklopa. Drugim riječima, to je *osobna jednadžba znanstvenika* (Supek, 1983.).

Gouldner ispravno upozorava da sociolozi, kao i svi ljudi, nužno pridaju određenu *realnost* svijetu, a osobito društvenim pojavama što ih okružuju, tj. uvjereni su da te pojave imaju određene opće značajke i značenje. Tu *zbiljnost* tvore ponajprije činjenice poznate iz ranijih istraživanja, ali i ono što je nazvao *osobno realno*. U tu znanstvenikovu *osobnu realnost* ulazi njegovo cjelokupno neposredno životno iskustvo i osobnost u određenom povijesno-kulturnom sklopu, njegova shvaćanje, položaj i doživljavanje svijeta, života, društva, čovjeka (i spomenutih činjenica), njegova svjetonazorna uvjerenja, stavovi i vrednote, teorijsko-metodologijska sprema, a i imaginacija, te ljudski moralni angažman. Upravo ta i takva društvenoj zbilji i činjenicama dana *realnost* ulazi u konstrukciju socijalne teorije, i to kao *paradigma* za koju se misli da je relevantna, da važi i za još nepoznate i neistražene pojave.

Kao takva i *osobna realnost (jednadžba)* uz ostale spomenute determinate i razine pristupa društvu, izvorište je i odrednica heurističkih ideja teorije i metode znanosti o društvu (a nasuprot pozitivističkoj *objektivnosti*, njezinoj vrijednosnoj *neutralnosti* i sl.). Uostalom, i objektivnost je u znanosti o društvu povijesna, i njezini se okviri pomiču s društveno-povijesnim i spoznajnim promjenama.

Supek stalno ističe neprijeporan humanistički značaj znanosti o društvu i, u svezi s tim, zalaže se za njezino primjereno mjesto u suvremenoj klasifikaciji znanosti.

Osnovna značajka sociologije kao najopćenitije društvene i humanističke znanosti i jest u tome da se društvenom strukturom i dinamikom, društvenim tvorevinama, odnosima i procesima, bavi sa stajališta čovjeka i ljudske društvenosti, tj. ukupnosti ljudskih potreba što se manifestiraju u određenoj organizaciji društva.

Svaki pristup i promišljanje društva, njegovih dijelova i njegova razvoja, bez obzira na njihovu moguću iskustvenu orijentaciju i poticaj, polaze od nekih socijalnofilozofijskih pretpostavki i shvaćanja o biti i smislu ljudskoga društva i povijesti

I kad proučava posebne dijelove društvenoga totaliteta, pojedine društvene pojave i načine društvenoga života, čime se bave posebne sociologije, sociologijski pristup treba polaziti sa stajališta cjeline društva i cilja povijesnoga razvoja.

Tom samorefleksijom znanost o društvu, u susretu s filozofijom znanosti, filozofijskom i socio-kulturnom antropologijom i socijalnom filozofijom, nedvojbeno prinosi ne samo popravljajući svojega postojećeg stanja, već pridonosi i svojem daljnjem razvoju i orijentaciji, kako su to pokazali njezini najbolji, sada već klasični predstavnici u njezinoj povijesti i suvremenosti.

2. Teorijsko-metodologijska narav i bit znanosti o društvu

Već od početka razvoja društveno-humanističke znanosti postoje različita, pa i suprotna mišljenja o tome kako i na koji način treba prilaziti proučavanju društva, društvenih odnosa, procesa i zakonitosti, odnosno pravilnosti. Valja opetovano napomenuti da te razlike i suprotnosti shvaćanja metoda u pristupu društvu u društvenoj znanosti proizlaze iz različitih teorijskih poimanja naravi njezina predmeta, što znači naravi i biti ljudskoga društva i društvenih pojava.

Osnovna suprotnost u tim shvaćanjima jest prijepor između zastupnika pozitivizma i historicizma (Kuvačić, 1979.). Prvi slijede anglosaksonska pozitivistička filozofiju i francusku pozitivističku tradiciju u shvaćanju društva, a drugi njemačku novokantovsku historijsku školu. Pozitivisti stoje na stajalištu o jedinstvu prirodnih i društvenih pojava (tj. metodologijskom jedinstvu u pristupu prirodnim i društvenim pojavama), a historisti (ispravno) misle da su priroda i društvo dva različita područja zbilje, te se prema tome ne mogu istraživati na jednak način i s istim sredstvima (metodama). Po njihovu mišljenju, priroda je čovjeku dana na objektivni, vanjski način, pa se primjereno tome može proučavati objektivnim postupcima i sredstvima istraživanja, koji analitički egzaktno otkrivaju uzročne sveze i zakonitosti među prirodnim pojavama i događanjima, tj. kako određena pojava uzroči drugu, ili posljeduje iz druge. Međutim, u društvu se radi o ljudskom djelovanju, volji, emocijama, namjerama itd., a što se može proučavati samo na neposredan, unutarnji način, jer tu objektivno, uzročno objašnjenje nije do kraja moguće. Tu je moguće jedino *razumijevanje i tumačenje značenja i smisla* ljudske djelatnosti i tvorevina. Razumjeti se može samo ono što ima ljudski smisao i određeno značenje za čovjeka, dakle samo ljudska djelatnost i ljudski proizvod, dok se ono što nije ljudski proizvod (tj. priroda), pa onda i nema ljudski smisao, može samo opisati, odnosno uzročno objasniti.

Društvenim pojavama ne može se prilaziti kao prirodnim, jer su spram prirodnih one osebujne, neponovljive u istom obliku i složenije.

Stoga je i neprimjeren automatski, mehanički prijenos metodologijskih iskustava s jednoga područja zbilje (prirode) na drugo (društvo), kako su to mislili pozitivistički osnivači i klasici društvene misli (Auguste Comte), jer su to dva bitno različita područja, kako su upozorili drugi, osobito Max Weber koji je revidirao

pozitivističku i historističku orijentaciju. Metodologijsko iskustvo trebalo je u znanosti o društvu prilagođavati i izgrađivati, primjereno njezinu složenom i osebnom predmetu - ljudskom društvu, sa svim njegovim dimenzijama i značenjima.

Sažeto se može reći da pozitivistička orijentacija prenaplaćava važnost empirijskih istraživanja pojedinih dijelova društvenoga života, a zanemaruje opći teorijski okvir, viziju cjeline i u krajnjoj se konzekvenci pretvara u tehnički rutinski posao, u "kvantofreniju" (Pitirim A. Sorokin) bez nužne teorijske imaginacije, dok druga, historistička orijentacija, sa svoga teorijskoga, spekulativnog stajališta tumači odnose i procese u društvu, zanemarujući donekle, što je druga krajnost, konkretna empirijska društvena istraživanja, konkretne iskustvene podatke o društvenom životu, pa su onda moguće i proizvoljne konstrukcije o društvenoj zbilji.

Sociologija kao znanost o društvu nastoji spoznati istinu o društvu kao organiziranoj cjelini, s određenim sustavom i pravilima života. Kao znanost, ona je racionalna i iskustvena (opća, objektivna, sustavna i metodička, a ne subjektivna, a-racionalna, proizvoljna itd.) čovjekova spoznajna djelatnost i oblik duha i kulture. To znači da se u svojoj spoznaji društva i njegovih zakona i pravilnosti u njegovu životu i razvoju, u svojim pojmovima i njihovu definiranju i klasificiranju, u svojim sudovima i zaključivanju mora pridržavati logičkih pravila, tj. valjanih oblika ljudske misli i mišljenja, te da svoje opće teorijske postavke, pretpostavke i hipoteze o društvenim pojavama, odnosima i procesima treba, osim teorijski, i empirijski potvrđivati i provjeravati, dovodeći nove spoznaje u svezu i kontekst s poznatim i provjerenim teorijama u nekoj oblasti života, te ih potvrditi ili odbaciti provjerama u konkretnim iskustvenim istraživanjima društvenih pojava.

Znanstvena teorija, naime, povezuje znanstvene zakone u logički neproturječan sustav, a zakon uopće je činjenice s određenoga područja zbilje (prirode, društva, duha) i objašnjava ih. Teorija objašnjava zakone. Zato ona mora vladati jasno određenim pojmovima, njihovim definicijama i klasifikacijama. Ne može se, primjerice, istraživati društvena struktura i njezin razvoj ako nije jasan pojam društvenih slojeva. Pojmovni okvir, sustav općih stavova (zakona) koji govori o uvjetima međusobnoga odnosa iskustvenih pojava jest teorijski okvir bez kojega bi znanstveno istraživanje bilo slijepo i promašeno, značilo bi samo nizanje kvantitativnih i opisnih, ali teorijski neuopćenih i za znanost neosmišljenih podataka.

U ovom kontekstu valja svakako opetovati da svaka prava znanstvena teorija, dakle i znanost uopće, polazi od nekih onto-gnoseologijskih pretpostavki koje svojim sredstvima ne može dokazati, u smislu egzaktnoga dokaza, budući da one kao takve, tj. kao meta-fizičke, nemaju odgovarajući empirijski odnos. Iz biti svake znanstvene teorije (kao *theoria*) proizlazi da joj uvijek preostaje određeni nadempirijski ostatak. Te osnovne pretpostavke jesu:

- svijet (kozmos) postoji neovisno o nama (mi svijet doživljavamo na način koji određuje struktura i organizacija naših osjetila i uma, našega cjelokupnoga spoznajnoga ustroja);
- postoji uzročno-posljedična povezanost u svijetu (kauzalitet) i zakonitost

(logos) uopće, koja određuje (determinira) i uređuje sve što opstoji, i koja omogućuje spoznavanje i praktično snalaženje u svijetu.

Kada ne bi bilo zakona, kozmos ne bi bio uređeni svijet, red, nego kaos, nered. Pod zakonom se, naime, pomišlja svaka postojana, opća i nužna sveza između određenih pojava. Kada ne bi bilo zakonomjernosti ne bi bilo moguće ni zajedničko shvaćanje i mišljenje. Spoznaja i znanje svakoga čovjeka bili bi ograničeni na njegovo neposredno iskustvo. Kada ne bi bilo zakona, ne bi bilo niti znanosti.

Ako u znanosti o društvu utvrđujemo i analiziramo čimbenike koji određuju značaj nekoga društva, vidjet ćemo da oni pripadaju različitim prirodnim i društvenim slojevima i sustavima. To znači da se u društvu susreću i prepliću raznorazni prirodni i društveni determinizmi: biološki, geografski, tehnološki, gospodarski, pravni, moralni, religijski, povijesni, individualni, psihološki. Unutar njih postoji više vrsta determinacija: *uzročno-posljedična sveza* (kauzalitet), *interakcija* - recipročno međusobno djelovanje i zavisnost među pojavama, *teleološka određenost* - određenost nekom svrhom, *strukturalna određenost* - određenost cjelinom.

Svaka posebna znanost bavi se posebnom vrstom determinizma (npr. biologija - biološkim, ekonomija - ekonomskim odrednicama-determinantama ljudskoga ponašanja). Zakoni na područjima posebnih determinizama utvrđuju postojanje bitne, opće i nužne sveze između pojava iste vrste (bioloških, ekonomskih itd.).

Sociologija kao najopćenitija društvena znanost koja se bavi globalnim društvom, zanima se za sveze tih različitih determinizama (sveza između gospodarskoga i političkoga, između ekonomskoga i pravnoga determinizma itd.), tj. ona proučava zakone koji utvrđuju bitne i opće sveze među pojavama koje nisu istovrsne.

Došli smo tako i do pitanja odstupanja od zakona, tj. do činjenice da se nešto može dogoditi i drukčije nego što određuje zakon. Odstupanje od zakona ne negira zakon i njegovu nužnost, jer nužnost nije neizbježivost.

Odnos determinizma i slobode bio je često shvaćen kao suprotnost. Naime, ako cjelokupan čovjekov život (čine, misli, osjećaje) određuju vanjski uzroci (viša sila ili društvene prilike i okolnosti), onda ne može biti mjesta za slobodu ili za odgovornost. To dovodi do fatalizma čije osnovno načelo glasi: svejedno što mi činili, posljedice će biti jednake, jer su unaprijed strogo određene.

Međutim, u društvenom determinizmu osnovni je princip: ako činimo to i to, posljedice će biti te i te! To dakle nije fatalizam, jer ostaje prostora za ljudsku stvaralačku, samoodređujuću slobodnu djelatnost. Biti slobodan znači biti autonoman i odgovoran izvor djelovanja i izbora. To je najprimjerenije čovjekovoj naravi, čovjeku kao slobodnom stvaralačkom biću, biću u mogućnosti i bitno okrenutome budućnosti. Ne radi se, međutim, o nekakvoj apsolutnoj slobodi, nego o slobodi unutar okvira nekih determinanti (odozdo - bioloških, i odozgo - društveno povijesnih) i u okviru njihova sukoba.

Uzročno je djelovanje u društvu veoma složeno i višestruko (polideterminističko). Ono nije stalno, nego se mijenja, prolazi kroz različita posredovanja (fizička, biološka, psihička i društvena), a prisutan je i utjecaj slučajnosti, individualizacije i diskontinuiteta, pa zakonitost u njemu nije tako čvrsta i fiksna kao u prirodi. Sve te značajke društvenoga determinizma izražavaju se u društvenim istraživanjima, osobito u istraživanju stavova i vrednota grupa ljudi. Društveni se determinizam mijenja od objektivnoga prema subjektivnom, kada u analizi idemo od društva ka pojedincu, tj. događa se određena dezobjektivizacija društvenih čimbenika koji djeluju na ponašanje pojedinaca. Objektivni vanjski utjecaji postaju sve više individualni, subjektivni, osobni. I obrnuto, kada idemo od pojedinca prema društvu, društveni utjecaji na pojedinca sve se više objektiviraju (Supek, 1983.).

Druga suprotnost u sociologijskim orijentacijama odnosi se na shvaćanje funkcije znanosti o društvu. To je suprotnost između shvaćanja o njezinoj integrativnoj društvenoj funkciji (po kojoj bi ona služila učvršćivanju postojećih društvenih odnosa i poredaka te skladnom funkcioniranju društvenih sustava) i shvaćanja o njezinoj kritičkoj društvenoj funkciji (koja se javljaju s pojavom marksista). Ova se druga shvaćanja u različitim varijantama osnivaju na dijalektičkoj metodi, koja promatra prijelaz jednih društvenih oblika u druge, budući da svako društvo u sebi sadrži i svoju suprotnost i klicu vlastitoga prevladavanja. Cilj kritike postojećega društva nije njegova ravnoteža, već radikalna promjena.

Spomenute suprotnosti u sociologijskim orijentacijama nisu strogo odvojene, nego su u stanovitoj međusobnoj svezi. Tako, primjerice, dodjela znanosti o društvu integrativne društvene funkcije nosi sa sobom i mogućnost njezina pretvaranja u sociografsku, tehničku, kvantitativnu, statističku disciplinu, bez teorijskoga uopćavanja i vizije, dok joj, s druge strane, naglašavanjem kritičke funkcije u društvu (sa stajališta mogućega, budućeg društva) prijete mogućnost zadobivanja apstraktnoga, spekulativnoga i beživotnoga kabinetskog značaja, pa i ideologizacije.

Kao što rješenje suprotnosti između teorije i empirije u znanosti o društvu jest njihova sinteza, tako rješenje suprotnosti između integrativnoga i kritičkoga shvaćanja njezine društvene zadaće jest u nastojanju na ozbiljenju njezine mogućnosti da bude i kritička svijest i savjest svojega vremena i prostora, s vidika mogućega demokratskoga i humanoga društva, i da svojim znanstvenim istraživanjima i tumačenjima različitih strana društvenoga života prinosi racionalnim rješenjima i praktičnom poboljšanju konkretnih društvenih uvjeta ljudskoga življenja.

Daljnja kontroverza u pristupu društvu u svezi je s polazištem proučavanja. Ako je polazište i osnova proučavanja društveni sustav, ili cjelina i njihovo funkcioniranje, a ljudi se tretiraju samo kao nositelji određenih društvenih funkcija i uloga, i na njih se svode, s njima se poistovjećuju, da bi sustav što bolje funkcionirao i bio što stabilniji, onda je riječ o sistematskoj ili funkcionalnoj analizi. Taj dosta raširen pristup u znanosti o društvu polazi od postavke o funkcionalnom jedinstvu društvene cjeline i zanemaruje pitanje društvenoga razvoja.

Suprotan pristup ovome jest onaj koji polazi od ljudi, od pojedinaca obuhvaćenih sustavom, od onih koji su žrtve društvene organizacije, ali i od službenih predstavnika organizacije, a što zahtijeva i suptilne postupke kvalitativne analize.

I konačno, postoji razlika između makropristupa i mikropristupa društvu. Po prvome se društvo nastoji shvatiti kao cjelina međusobno povezanih dijelova u kretanju i promjenama. Stoga predstavnici toga pristupa prilaze proučavanju općim metodama (povijesnom i usporednom) odnosa svih čimbenika u društvu (bioloških, psihičkih, kulturnih, gospodarskih), tražeći one osnovne. Mikropristup se usmjerava samo na pojedine dijelove društvenoga sustava te ograničava uglavnom na već opisano prikupljanje kvantitativnih podataka, njihovu statističku obradu i ostaje na razini sociografije, tj. preciznoga opisa činjenica unutar pojedinih dijelova društvene cjeline.

Od početka svoga razvoja kao samostalne znanosti polovicom devetnaestoga stoljeća, i bez obzira na različitost njezina samorazumijevanja, polazišta i pristupa, znanost o društvu ima i općeteorijske i praktičnoempirijske značajke, što znači da je bila holističkoga značaja. Pri tome njezino nastojanje da obuhvati društvo kao cjelinu i da otkrije opće zakonitosti povijesnoga razvoja, nije se kosilo s njezinom usmjerenošću na iskustvenu stvarnost, u svrhu poboljšanja društvenih uvjeta života usavršavanjem socijalnih službi i ustanova. Do razdvajanja sociologije na teorijsku ili empirijsku orijentaciju dolazi kasnije, s početka i u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća, što traje i do danas, ali s napomenom da ima i orijentacija koja nastaje na ponovnoj uspostavi njezine prvobitne sretne dijalektičke sinteze.

U pristupu svojemu predmetu, ljudskom društvu kao cjelini, totalitetu (koji sadrži i društvene skupine i pojedince kao totalitete) koji se mijenja i razvija, koji je povijestan, sociologija se nužno susreće sa socijalnom filozofijom i filozofijom povijesti iz kojih je i rođena (Mauss, 1982.). U pristupu svome složenom predmetu, njegovim procesima, zakonitostima i odnosima ona mora nužno polaziti od nekih filozofijskih pretpostavki o biti i smislu društvenosti, zajedništva, te o mogućnosti racionalnoga shvaćanja i spoznaje svega toga. Znanost o društvu to mora imati na umu i u proučavanjima društva, ako ne želi biti bornirana empiristička, samo opisna i kvantitativna disciplina, a mora implicirati i onto-gnoseologijski, epistemologički, onto-antropologijski i povijesni vidik. Osim pitanja o biti i smislu društvenih fenomena, mora propitivati i bit i mogućnosti ljudske spoznaje društva i njegove biti, tj. koliko i je li čovjek kao praktično i spoznajno biće, mijenjajući svoje okruženje, mijenja i sebe i na taj način utječe na svoju spoznaju, spoznajne mogućnosti i način spoznavanja? Dakle, uz gnoseologijsko pitanje: kako i koliko čovjek spoznaje svoj svijet, nameće se pitanje: kako svijet koji se mijenja utječe na spoznaju?

Tako stari spoznajnoteorijski spor između empirizma i racionalizma: proizlazi li spoznaja iz neposrednoga iskustva, ili iz naših umskih kategorija što prethode svakome iskustvu (što ga je svojevrsnom kritičkom sintezom pomirio Immanuel Kant), suvremena spoznajna teorija i epistemologija nastoje riješiti izbjegavanjem obiju krajnjih pozicija. Spoznaja se tumači kao napredovanje u otkrivanju zbilje,

njezine strukture i razvoja u stalnoj interakciji između spoznajnoga subjekta i zbilje, u kojoj subjekt spoznaje djeluje na predmet spoznaje otkrivajući i mijenjajući njegovu strukturu, a takav (spoznati i promijenjeni) predmet (objekt) djeluje na subjektov proces i kategorije spoznaje. Valja imati na umu i povijesnu dimenziju, tj. da je i odnos subjekt-objekt relativno promjenljiv, da se u njemu pojavljuju nove i nepredvidljive situacije koje djeluju dijalektički na relate, a time i na relaciju.

Kada je riječ o sociologijskom pristupu ljudskome društvu, onda su tu uključene i neke opće onto-antropologijske pretpostavke i shvaćanja o biti i naravi ljudskoga bića. U humanističkoj varijanti to odgovara shvaćanju čovjeka kao svestranoga, slobodnoga, proizvodnog bića, kao bića zajednice kao odista humane polifunkcionalne životne sredine (nasuprot samo radnoj ili političkoj organizaciji), kao sredine koja zadovoljava sve čovjekove društvene i životne potrebe, u kojoj svaki pojedinac ima jednake mogućnosti da razvije svoje ljudske, duhovne, stvaralačke potencijale.

Ta neraskidiva, pupčana teorijska (theoria) povezanost znanosti o društvu s filozofijom ima i svoje metodologijske reperkusije. To se zajedništvo očituje prije svega u zajedničkoj uporabi nekih općih metoda mišljenja i spoznaje uopće, uz napomenu da osim toga metodologijskog zajedništva postoje i neke osnovne metodologijske razlike između sociologije i filozofije, a koje proizlaze iz razlike između znanosti i filozofije uopće.

Kada je riječ o spomenutom metodologijskom zajedništvu, onda je prije svega na djelu opća i bitna filozofijska metoda - *transcendentalno promatranje*, što je identično izvornom značenju *theoria* (zrenje bitnosti pojavnoga). Znanost o društvu ne smije, međutim, od filozofije preuzimati neka gotova shvaćanja biti društva, čovjeka i povijesti kao teorijski okvir svojih istraživanja, jer bi se svela na mehanički posao, nego o tome i sama mora razmišljati (i na temelju svojih istraživanja), da bi ozbiljila svoj teorijski značaj, uvažavajući, dakako, postignute rezultate filozofije, ali samo kao dijaloški predložak. Znači i ona se treba služiti transcendentalnom metodom koja kao svoj "predložak" ima društvo u povijesnom razvoju.

Nadalje, radi se i o općoj *dijalektičkoj metodi* koja čovjeka, njegovo društvo i mišljenje promatra kao mijenu kretanja, razvitak kroz suprotnosti i uslijed njih, dakle kao proces, nezavršenost, otvorenost.

Na posljertku, zajedničko je znanosti o društvu i filozofiji da rabe neke univerzalne metode teorijskoga mišljenja: *dedukciju* koja polazi od nekih općih znanja, zamisli ili pretpostavljenih općenitosti prema pojedinačnostima, a u koju je dijalektički uronjena *indukcija* kao obrnuti put, zatim *analizu* i *sintezu* kao razabiranje i sabiranje elemenata cjeline, *generalizaciju* i *apstrakciju* koje možemo nazvati i *fenomenologijskom redukcijom* (eliminacija svega akcidentalnoga, sporednog da bi se doprlo i ostalo na bitnom i općem).

Što se pak tiče spomenute osnovne metodologijske razlike između znanosti o društvu i filozofije, ona se sastoji u tome što je jedini postupak filozofijskoga pri-

stupa misaono gledanje, zrenje biti, znači *transcendentalno promatranje*, nasuprot u osnovi *teorijsko-empirijskoga* prilaza i iskustvenih metoda i tehnika znanstvene sociologijske metode, budući da filozofija, za razliku od znanosti, nema empirijski odnos i cilj prema svom nadempirijskom meta-fizičkom predmetu.

I na kraju ove rasprave o teorijsko-metodologijskoj naravi i biti znanosti o društvu, valja naznačiti veliko značenje shvaćanja odnosa pojedinca i društva u tome sklopu, te ovisnost predmeta istraživanja o teorijskom stajalištu (a ne samo metode).

Rečeno je da teorijska shvaćanja, osobito u društveno-humanističkim znanostima, određuju što istraživati (predmet) i kako, kojim sredstvima i tehnikama istraživati (metode). Tako, primjerice, za *nominalističko* shvaćanje društva realno postoje samo pojedinci, njihove individualne osobine, motivi, interesi i odnosi. Društvo je samo ime (nomen), naziv za cjelinu koja je samo zbroj konkretnih pojedinaca. Zato društveno ponašanje pojedinaca (pogotovo istaknutih) možemo razumjeti samo pomoću psihologije i njezinih metoda (promatranje, interview). Predstavnik takvoga psihologizma, G. Tarde, društvene odnose tumači iz odnosa i interakcije dvoje pojedinaca (dijade), a G. Simmel u to tumačenje uvodi trijade, odnose troje pojedinaca, smatrajući da tek troje čine društvo (*tres faciunt collegium*). Suvremena, pak, mikrosociologija (sociologija malih skupina) drži da se prava društvena skupina sa svim odnosima u njoj, oblikuje tek s pet do šest osoba. Metodologijska posljedica toga shvaćanja jest mogućnost sudjelujućega promatranja takve skupine, koja ne zna za promatrača i zbog toga ne mijenja svoje ponašanje, pa su i rezultati promatranja objektivniji.

Za *realizam* društvo je više nego zbir pojedinaca, ono ima vlastitu realnost, ono je *fenomen sui generis*, što se izražava u zajedničkom životu skupine pojedinaca, a što nadilazi pojedince i nadređeno im je (sociologizam). Njihovo ponašanje uvjetovano je kolektivnim društvenim normama, uzorcima i ustanovama (političkim, moralnim, religijskim), koje valja istraživati povijesno-usporednim metodomama (Emile Durkheim).

Radi se zapravo o tome da se prevlada jednosmjerna mehanička suprotnost u shvaćanju odnosa društva i pojedinca između *nominalizma* (psihologizma) i *realizma* (sociologizma), te da se društvo shvati kao proturječan entitet koji se osniva na uzajamnom, dijalektičkom odnosu pojedinca i društva kao svojevrsnih totaliteta, kojima treba prilaziti svim primjerenim i komplementarnim metodama istraživanja. Na to je upozorio i Georges Gurvitch. I pojedinac i društvo pod utjecajem su i kolektivnih ponašanja (običaji, navike, obredi, norme), i individualnih osobina izraženih u stvaralačkim, inovatorskim djelima i promjenama. Pojedinac je imanentan društvu, a društveno je imanentno pojedincu, kaže on. Prema tome, pojedinac i društvo su takvi totaliteti koji se razlikuju, ali i podudaraju i preklapaju (M. Mauss).

U svezi ovisnosti predmeta istraživanja o teorijskoj poziciji, valja ponoviti da se prema njoj konstruira sam predmet, zapravo apstrahira što će se istraživati, tj. koje pojave i njihove sveze i odnose iz određene društvene cjeline.

Max Weber, koji u biti polazi od *agnostičke novokantovske* pretpostavke o odnosu beskonačne zbilje i ograničenoga ljudskog uma, drži da predmet određenoga znanstvenog zahvata (*Erfassung*) u društvenu zbilju može biti samo ograničeni isječak iz te zbilje (iako znanost teži totalnom zahvatu), tj. one sveze u tom sklopu koje su čvrste i koje se često ponavljaju, pa se može govoriti o stanovitoj zakonitosti ili barem pravilnosti, a ne o pukoj slučajnosti. No, i te su zakonitosti hipotetičkoga značaja, jer se ne može sa sigurnošću znati hoće li se ponoviti u nekim drugim povijesnim sklopovima i situacijama. Prema tome, predmet društvenoga istraživanja, kao isječak iz složene cjeline društvene strukture, uvijek je znanstvenikova konstrukcija, jer on svojom znanstvenom osobnošću i spremom ("osobnom jednadžbom") određuje okvire i granice, a time i samu prirodu istraživanja.

Znanost o društvu o tome mora voditi računa, jer biti svjestan vlastitih odrednica i postavljenih (ali pomičnih) okvira u istraživanju, znači imati na umu društvenu cjelinu, totalitet, koji baca pravo svjetlo na sveze između relevantnih društvenih posebnosti i njihovu smislenu povezanost sa cjelinom. To znači biti kadar vidjeti preko postavljenih granica, a što je pretpostavka za moguće prekoračenje u smjeru i obzoru totaliteta. Zato je, dakle, osim metodologijske (empirijsko-tehničke, zanatske) spremne, potreban i nužan prije svega socijalnofilozofijski i filozofiskopovijesni uvid u društvenu cjelinu i povijest. To je onda i bitna razlika, s jedne strane, od borniranoga pozitivizma i pukoga empirizma, koji se zatvaraju u okvire danoga, uskoga, neosmišljenoga predmetnog i metodologijskoga područja, a s druge strane, i od proizvoljnoga, apstraktnoga, kabinetskoga teorijskog konstruktivizma, koji sa zbiljskim društvenim životom nema nikakve sveze, kao što je to, primjerice, bio slučaj s dogmatskim histomatom (historijskim materijalizmom).

Literatura

1. Acham, Karl (1983.): Philosophie der Sozialwissenschaften. - Freiburg ; München : K. Alber Verlag, 409.
2. Afrić, Vjekoslav (1989.): Struktura sociološke teorije. - Zagreb : Naprijed, 178.
3. Čaldarović, Ognjen (1990.): O pristupima klasifikaciji suvremenih socioloških teorija. - **Kulturni radnik**, Zagreb, 43 (1990) 2: 69-93.
4. Kuvačić, Ivan (1979.): Sociologija. - Zagreb : Školska knjiga, 215.
5. Kuvačić, Ivan (1988.): Rasprave o metodi. - Zagreb : Naprijed, 210.
6. Mauss, Marcel (1982.): Sociologija i antropologija. - Beograd : Prosveta, 391.
7. Merton, Robert K. (1979.): O teorijskoj sociologiji. - Zagreb : Centar društvenih djelatnosti, X, 198.
8. Polšek, Darko (1990.): Oživljavanje sociologije spoznaje. - **Kulturni radnik**, Zagreb, 43 (1990) 2: 5-10.
9. Ritzer, Georg (1997.): Suvremena sociologijska teorija. - Zagreb : Globus, 486.
10. Schöck, Helmut (1974.): Geschichte der Soziologie. - Freiburg im Breisgau : Herderbücherei, 380.
11. Supek, Rudi (1983.): Zanat sociologa. - Zagreb : Školska knjiga, 278.

Nikola Skledar

Institute for Social Research of Zagreb, Zagreb, Croatia

The Metatheoretic View of the Science of the Society

Summary

Contemporary science, especially the social and the humanistic, needs to examine the existing theoretic and methodological structure, paradigms and principles by means of a special self-reflection and self-analysis, and thus enable its further development. This is the basic task and sense of the scientific (and therefore sociological) metatheory (Ritzer, 1997).

Every real social theory as *theoría* (rational observation of the essence of the phenomena) also contains a super-experiential (surexperimental), philosophical remnant, since it cannot be completely checked empirically. These are the general premises and understandings of the nature and the essence of the society, man and history, which are the starting point of all the relevant theories of society - axiomatic, conceptual, empirical and paradigmatic (Afrić, 1989) and other (Čaldarović, 1990).

This theoretic link of the science of the society with the social philosophy, the philosophy of history and philosophical anthropology has its methodological repercussions. They manifest themselves primarily in the need of proper use and transcendental method, as well as the other general methods of thinking, in sociology and about it, if it wants to be a general and global science of society with a permanent humanistic topicality and dignity and not just a limited, fragmentary, empirical, theoretically unorganised and ephemeral sociography.

Key words: sciences of the society, sociology, theoretic and methodological nature and essence, presumption of the development

Received on: 21st January 1999

Nikola Skledar

Aspect métathéorique en matière de société

Résumé

Les sciences contemporaines, tout particulièrement les sciences sociales et humanistes, doivent examiner, par une autoréflexion et une autoanalyse spéciales, leur structure théorique et méthodologique, les paradigmes et les principes existants, afin de permettre ainsi leur évolution ultérieure. C'est la tâche primordiale et le sens de la métathéorie scientifique (et même sociologique) (Ritzer, 1997).

En effet, toute théorie sociale véritable, en tant que *theoría* (observation intellectuelle de l'essence du phénoménal), comporte aussi un reste de philosophie au-dessus de l'expérience puisqu'il n'est pas possible de vérifier empiriquement jusqu'à la fin. Ce sont des hypothèses et des compréhensions générales sur la nature et l'essence de la société, de l'homme et de l'histoire qui sont des points de départ de toutes les théories essentielles de la société - axiomatiques, conceptuelles, empiriques et paradigmatique (Afric, 1989) et d'autres (Čaldarović, 1990).

Cette liaison théorique de la science de la société et de la philosophie sociale, de la philosophie de l'histoire et de l'anthropologie philosophique a aussi ses répercussions méthodologiques. Elles se manifestent avant tout dans la nécessité de leur usage propre et de la méthode transcendentale, ainsi que d'autres méthodes générales de la pensée, en sociologie et à propos de la sociologie, si cette science de la société veut être une science globale et générale de la société, ayant une dignité et une actualité humanistes durables, et non seulement une sociographie limitée, fragmentaire, empirique, sans conception théorique et éphémère.

Mots clés: sciences de la société, sociologie, structure théorique et méthodologique, hypothèses de développement

Reçu: le 21 Janvier 1999